MĂSURILE ÎNTREPRINSE DE ADMINISTRAȚIA IMPERIALĂ RUSĂ ÎN SCOPUL STATORNICIRII NEGUSTORILOR ALOGENI ÎN BASARABIA (1812-1830)

THE MEASURES UNDERTAKEN BY THE RUSSIAN IMPERIAL ADMINISTRATION IN ORDER TO SETTLE FOREIGN MERCHANTS IN BESSARABIA (1812-1830)

Sorin GRAJDARI
Drd. Universitatea de Stat din Moldova,
cercetător șt. stagiar, Institutul Patrimoniului Cultural
ORCID: 0000-0001-9385-5195

CZU: 94(478)"1812/1830"

Abstract

In this article, based on the published monographic literature and unpublished archival sources, the author analyzes the measures undertaken by the Russian imperial administration in order to settle foreign merchants in Bessarabia. The author notes that the genesis and evolution of the Bessarabian bourgeoisie in general, and the commercial – industrial in particular, was influenced by multiple factors, both economic and political, both internal and external. A special place in this respect belongs to the immigration of allogen merchants to Bessarabia – Armenians, Greek, Jews.

Key-words: *Bessarabia, commercial bourgeoisie, elite, merchant.*

Lipsa unei lucrări dedicate problemei elitelor comerciale alogene din Basarabia după anexarea la Imperiul Rus constituie un impediment în cercetarea științifică a acestui subiect. Deși au fost scrise un număr relativ mare de lucrări care abordează viața economică din Basarabia sub regim de dominație țarist, cercetarea problemei negustorilor alogeni a pătruns mai greu în circuitul științific românesc. Totuși, în ultima perioadă observăm un interes tot mai mare din partea cercetătorilor, în special cei tineri, în studierea acestei tematici.

În urma războiului ruso-turc din 1806-1812, spațiul dintre Prut și Nistru, numit de ruși ulterior Basarabia[1], a fost anexat la Imperiul Rus. Cu o economie afectată de război, case părăsite, sate distruse, mii de familii care s-au refugiat peste Prut, autoritățile imperiale ruse au întreprins mai multe măsuri pentru locuitorii din Basarabia: scutirea de la impozitul personal și cel agricol pentru o perioadă de trei ani, precum și de serviciul militar.[2] Însă, bineînțeles, aceste măsuri nu erau

[1] Paul Mihail, Zamfira Mihail. *Acte în limba română tipărite în Basarabia (1812-1830).* București: Editura Academiei Române, 1993, p. 29.
[2] Ștefan Purici. *Istoria Basarabiei, Note de curs*. București: Editura Semne, 2011, p. 19.

suficiente pentru a înviora economia, puternic afectată de rivalitățile ruso-austro-turce, dar și de consecințele suzeranității otomane.

De frica „robiei moscălești", imediat după anexare, o bună parte din locuitorii spațiului dintre Prut și Nistru s-au refugiat peste Prut[3]. Astfel, pentru a popula acest teritoriu, autoritățile imperiale ruse, chiar de la început, conform *Regulamentului administrării provizorii a Basarabiei din 1812*, au hotărât să-i încurajeze pe cei care căutau o patrie, deschizând accesul colonizării teritoriului nou-anexat, dornici să se stabilească în noua provincie.[4]

Pentru a înviora economia Basarabiei și a încuraja practicarea comerțului, cercurile guvernante imperiale u considerat că „este nevoie de bancheri și oameni de afaceri care ar fi în stare să învioreze comerțul."[5] În acest sens „urmau să fie atrași în Basarabia negustorii bogați, îndeosebi greci, din Viena, Triestr, Livorno, Genova, Veneția."[6] Bineînțeles, pentru a-i încuraja pe cei din urmă să se stabilească în Basarabia, țariștii le-au acordat numeroase privilegii. Astfel, se credea „că dacă aceștia se vor așeza cu traiul în Basarabia, vor atrage prin exemplul lor și alți negustori."[7]

Locuitorii Basarabiei și cei care urmau să se stabilească cu traiul în regiune, potrivit unei decizii din 23 iunie 1812 privind formarea *Administrației provizorii în Basarabia,* urmau să fie scutiți, timp de trei ani, de orice capitație și de impozitul funciar plătit statului.[8] Cei care s-au stabilit în noua provincie după 1812 s-au bucurat nu doar de privilegiile oferite de țarism, dar și de avantajele așezării geografice. Șeful vămilor de control, Lev S. Baikov, caracterizând orașul Akkerman, scria în 1813 că „[…] mulți negustori greci, armeni și evrei s-au așezat aici, folosindu-se de avantajele așezării geografice" și practică nu numai comerțul interior, dar și exportă „[…] diferite produse pentru a le comercializa în Odesa și

[3] Despre strămutarea populaţiei din Basarabia în Moldova de peste Prut *a se vedea*: Valentin Tomuleț. *Exodul populaţiei din Basarabia în Principatul Moldovei în primii ani după anexarea teritoriului dintre Prut şi Nistru la Imperiului Rus*. În: *Creşterea impactului cercetării şi dezvoltarea capacităţii de inovare*. Conferinţa ştiinţifică cu participare internaţională consacrată aniversării a 65-a a USM. 21-22 septembrie 2011. Rezumatele comunicărilor. Ştiinţe umanistice, Chișinău, 2011, p. 13-16. Idem. *Exodul populaţiei din Basarabia în Moldova de peste Prut (anii 1812-1828)*. În: Revista de Istorie a Moldovei. Chișinău, 2012, nr. 2, p. 55-78. Idem. *Impactul anexării: Ţăranii basarabeni fug dincolo de Prut.* În: Historia, an XII, nr. 125, mai 2012. București, p. 26-29.

[4] Alexandru Boldur. *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828.* Chișinău, 1929, p. 13.

[5] Valentin Tomuleț. *Politica comercial – vamală a ţarismului în Basarabia şi influenţa ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868),* ediţia a II-a, revăzută şi adăugită. Chișinău, 2015, p. 101.

[6] *Ibidem,* p. 101.

[7] *Ibidem.*

[8] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 341, f. 1-1 verso.

gubernia Herson."[9] Împăratul Alexandru I afirma în anul 1812, după semnarea Tratatului de Pace de la București, că Basarabia dispune de un teritoriu roditor[10], acest lucru este confirmat și de diferiți cercetători ruși care s-au preocupat de istoria acestui teritoriu nou-anexat.[11]

Alături de negustorii alogeni care și-au extins activitatea comercială în Basarabia după 1812, deși mai puțini la număr, s-au încadrat în comerț și cei autohtoni. Însă, din cauza dominației străine în acest spațiu pe parcursul mai multor secole, aceștia au avut un mediu mai puțin prielnic pentru practicarea comerțului. În *Descrierea Moldovei*, Dimitrie Cantemir constată că: „Rareori afli un moldovean negustător, pentru că semeția sau, mai bine zis, lenevia le este născută din fire, încât orice negustorie o socotesc lucru de ocară, afară de negustoria cu roadele pe care le dobândesc de pe pământurile lor. […] aceasta este pricina cea mai de seamă de nu se poate afla decât rareori un târgoveț moldovean bogat și în țara noastră este necontenit lipsă de bani, cu toate că se trimit peste hotare mai multe lucruri decât se aduc în țară."[12] Deși izvoarele de arhivă atestă mai puțini negustorii autohtoni încadrați în activități comercial-industriale, aceștia s-au putut bucura și ei de unele privilegii, însă, din cauza concurenței mari cu cei străine, n-au reușit să se mențină pe piața basarabeană. Drept argument poate servi raportul generalului rus – K.F. Kozacikovski, care scria în 1819: „[…] toate sferele comerțului au fost acaparate de greci și evrei care i-au oprimat pe moldovenii molatici și ursuzi în speculații și au devenit unicii negustori."[13]

Despre implicarea negustorilor străini în comerțul românesc scria și Dimitrie Cantemir: „... negustătorii străini: turci, evrei, armeni și greci, pe care noi avem obicei de-i numim gelepi, au apucat în mână, din pricina trândăviei alor noștri, toată negustătoria Moldovei și duc cirezi întregi de vite mari și mici, pe care le cumpără în Moldova cu preț foarte mic, la Stambul și în alte cetăți și le vând acolo de două sau de trei ori mai scump."[14]

La 29 aprilie 1818 este adoptat *Regulamentul organizării administrative a Basarabiei*. În ceea ce privește situația negustorilor, aceștia trebuiau să se subordoneze legislației rusești, iar impozitele se plăteau în baza hrisoavelor

[9] *Ibidem*, f. 1-1 verso.
[10] Ion Jarcuțchi. *Tratatul de Pace ruso-turc de la Bucureşti (1812): Preliminarii şi finalitate*. În: Revista Akademos, nr.2(25), iunie 2012, p. 16.
[11] Despre avantajele aşezării geografice *a se vedea*: П. Плюснин. *Бессарабия*. Санкт-Петербург, 1899, с. 33.
[12] Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei*. Chișinău: Editura Litera, 2001, p. 169.
[13] Sorin Grajdari. *Elitele comerciale alogene (evreieşti, armeneşti şi greceşti) din Basarabia (1812-1868*). În: Perspectivele şi Problemele Integrării în Spaţiul European al Cercetării şi Educaţiei. Vol.9, Partea 2, 3 iunie 2022. Cahul. Republica Moldova: Tipografia "Centrografic" SRL, 2022, p. 178.
[14] Dimitrie Cantemir, *op. cit*, p. 169.

domnești. De asemenea, negustorii alogeni au fost egalați în drepturi cu cei autohtoni. Astfel, observăm rolul tot mai mare pe care îl au alogenii în comerțul basarabean, ceea ce va grăbi constituirea unei burghezii comerciale, în special, din rândul acestor negustori. Însă, din cauza prezenței la Nistru a cordonului sanitaro-vamal, dar și de obligația de a dispune de certificate comerciale pentru dreptul de a practica comerțul intergubernial, situația acestor negustori nu era chiar favorabilă.

Odată cu numirea lui M.S. Voronțov în funcția de guvernator general al Basarabiei, situația dificilă a negustorilor trebuia să se schimbe. Despre personalitatea acestui guvernator aflăm din descrierea pe care i-a făcut-o istoricul român Alexandru Boldur: ,,Fără nicio exagerare, el a fost un amic al Basarabiei și ocupă în istoria ei un loc cu totul aparte. De o energie excepțională, inteligent și priceput, iute în hotărâri, lipsit de sentimentele șovinismului rusesc, el a putut schimba radical înfățișarea Basarabiei."[15] În același timp, anume el a fost părtașul cel mai consecvent al lichidării particularităților speciale în comerțul basarabean și includerea cât mai rapidă a Basarabia și sistemul economic și politic al Imperiului Rus. *Regulamentul cu privire la comerțul cu Basarabia*, adoptat la 17 februarie 1825, a reprezentat o speranță pentru negustorii autohtoni, însă acestora nu li se permitea să exporte mărfuri spre Rusia, deoarece de acest privilegiu se puteau bucura doar negustorii angrosiști din primele două ghilde, negustorii autohtoni nefiind împărțiți încă în ghilde comerciale.

La 26 septembrie 1830, odată cu suprimarea cordonului sanitaro-vamal de la Nistru, în Basarabia este aplicată structura de ghildă. Această decizie a reprezentat o speranță pentru negustori. Potrivit cercetătorului Valentin Tomuleț, *Regulamentul ghildelor* stratifica starea comercială din Basarabia în „[…] negustorii de trei ghilde, mica burghezie comercială, țărănimea comercială de patru categorii și vânzătorii de două clase. Activitatea lor comercială era reglementată de drepturile determinate de capitalul comercial declarat, care era destul de impunător: pentru negustorii de ghilda întâi – 50 mii rub., de ghilda a doua – 20 mii și de ghilda a treia – 8 mii ruble asignate."[16]

În ce măsură s-a schimbat situația negustorilor din Basarabia după adoptarea *Regulamentului ghildelor* aflăm din documentele care s-au mai păstrat din acea perioadă. Însă, chiar de la început, ar trebui să menționăm faptul că, așa cum am constatat *supra*, în comerțul basarabean cei mai activi comercianți au fost grecii, armenii, evreii ș.a., de privilegiile acordate de *Regulamentul*

[15] Alexandru Boldur. *Istoria Basarabiei*, vol. III. Chișinău, 1940, p. 105.

[16] Valentin Tomuleț. *Burghezia basarabeană în epoca modernă (clasificarea, caracteristica, evoluția).* În: Tyragetia. Istorie. Muzeologie. Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. Vol. VI (XXI), nr. 2, Chișinău, 2012, , p. 35.

ghildelor vor beneficia anume acești negustori. Un negustor grec care s-a stabilit în orașul regional Chișinău, în perioada adoptării *Regulamentului ghildelor*, a reușit să acumuleze un capital comercial de cca 2 mln. ruble. Este vorba despre Pantelei Sinadino, fiind atestat în izvoarele de arhivă ca negustor grec de ghilda întâi. Acesta avea în arendă un șir de moșii, la ele se mai adăugau și numeroase activități comercial-industriale.[17] Cel mai probabil, acest negustor grec a reușit să acumuleze un asemenea capital comercial datorită privilegiilor acordate de țarism, în special datorită suprimării cordonului sanitaro-vamal de la Nistru și adoptării *Regulamentului ghildelor*. Autoritățile imperiale ruse, pentru a îmbunătăți situația social-economică a Basarabiei, erau interesate să atragă în acest teritoriu negustori bogați care să se ocupe cu comerțul.

Pe lângă Pantelei Sinadino, în izvoarele de arhivă sunt menționați și alți negustori (greci, armeni, evrei ș.a.). În perioada 1819-1820 în Chișinău, de exemplu, practicau comerțul temporar negustorul armean Șagovat Popov, care comercializa vin atât pe piața internă din Basarabia, cât și pe cea externă.[18] De asemenea, cu comerțul temporar, în Chișinău, se ocupau armenii Berdos Bogosov, Baskan Bogosov, Sarkiz Malbaș, Sarkiz Kivorkov ș.a. Unii negustori armeni practicau în Chișinău comerțul permanent (A. Mogordicev, C. Titosov, K.G. Bogdasarov, T. Mederdicev, I. Lusinov, C. Amvelov, C. Halifov, A. Lusinov, C. Lusinov, N. Ovanesov, C. Asnevesov, C. Amvelov, C. Halifov, A. Lusinov, C. Lusinov ș.a.).[19]

Dacă e să ne referim la porturile dunărene Ismail și Reni, poziții importante le aveau negustorii angrosiști armeni și greci, implicați în comercializarea cerealelor. Prin portul Ismail, către anul 1831 erau încadrați 54 de negustori: Nicolai și Gherasim Veroti, Dmitri Karavasili, Ivan Goiardi, Nicolai Kordali, Carabet Hadji Markarov, Gheorghi Popandopolo, Artiom Afanasov, Dmitri Albu, Anastasie Dimitriev, Nicolai Iliadi, Andrei Caraman, Constantin Kuiumgioglo, Panait Nalbangioglo, Iacumi Piținio etc. Prin portul Reni, tot în această perioadă, mai puțini, doar 23 de negustori: Varnali, Dobre, Davidoglo, Banari ș.a.[20]

În concluzie, putem afirma că administrația imperială rusă, din anumite interese economice și politice, a încurajat stabilirea cu traiul în spațiul dintre Prut și Nistru a popoarelor care își căutau o patrie, inclusiv a celor care se ocupau cu negoțul. Scutirea, timp de trei ani, de orice capitație și de impozitul funciar plătit

[17] Sorin Grajdari. *Elitele comerciale greceşti şi armeneşti din Basarabia (1812-1868).* În: Sesiunea naţională de comunicări ştiinţifice studenţeşti, 11-13 aprilie 2019, Chișinău, 2019, p. 62.
[18] ANRM, F. 75, inv. 1, d. 121, f. 17, 30.
[19] ANRM, F. 75, inv. 1, d. 105, f. 17-20 verso. d. 160, f. 6. d. 218 "a", f. 2-3 verso.
[20] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1619, f. 4-4 verso.

statului, bineînțeles, i-a motivat pe unii să se stabilească în Basarabia. Printre cei care au venit aici, după 1812, au fost și negustori, majoritatea fiind greci, armeni și evrei. Promovându-se în acest teritoriu o politică colonial-comercială activă în favoarea negustorilor alogeni, în scurt timp aceștia au reușit să-și impună monopolul asupra comerțului intern și extern al Basarabiei. Negustorii autohtoni, din cauza regimului de dominație străină pe parcursul mai multor secole, dar și din dezinteresul acestora de a se ocupa cu comerțul, dacă ar fi să-i dăm dreptate lui Dimitrie Cantemir, n-au reușit să facă față concurenței venite din partea negustorilor alogeni.

Din acest considerent, burghezia comercial-industrială s-a format anume din rândurile alogenilor. Elementul burghez național, imediat după anexare, era într-o fază incipientă de constituire, iar cauzele pot fi identificate în specificul și atitudinea pe care o aveau autohtonii față de activitatea comercială, iată de ce principalele afaceri comerciale erau concentrate în mâinile negustorilor alogeni.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandru Boldur. *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828.* Chișinău, 1929, 106 p.
2. Alexandru Boldur. *Istoria Basarabiei*, vol. III. Chișinău, 1940, 543 p.
3. ANRM. F. 2, inv. 1, d. 341, f. 1-1 verso.
4. ANRM. F. 2, inv. 1, d. 1619, f. 4-4 verso.
5. ANRM. F. 75, inv. 1, d. 105, f. 17-20 verso. d. 160, f. 6. d. 218 “a”, f. 2-3 verso.
6. ANRM. F. 75, inv. 1, d. 121, f. 17, 30.
7. Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei.* Chișinău: Editura Litera, 2001, 253 p.
8. Ion Jarcuțchi. *Tratatul de Pace ruso-turc de la București (1812): Preliminarii și finalitate.* În: Revista *Akademos*, nr.2(25), iunie 2012, pp. 10-16.
9. Paul Mihail, Zamfira Mihail. *Acte în limba română tipărite în Basarabia (1812-1830).* București: Editura Academiei Române, 1993, 465 p.
10. Sorin Grajdari. *Elitele comerciale grecești și armenești din Basarabia (1812-1868).* În: Sesiunea națională de comunicări științifice studențești, 11-13 aprilie 2019. Chișinău, 2019, pp. 61-64.
11. Sorin Grajdari. *Elitele comerciale alogene (evreiești, armenești și grecești) din Basarabia (1812-1868*). În: Perspectivele și problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației. Vol.9, Partea 2, 3 iunie 2022, Cahul. Cahul, Republica Moldova: Tipografia "Centrografic" SRL, 2022, pp. 176-181.
12. Ștefan Purici. *Istoria Basarabiei, Note de curs.* București: Editura Semne, 2011, 195 p.
13. Valentin Tomuleț. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868).* Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Iași, 2015, 564 p.
14. Valentin Tomuleț. *Burghezia basarabeană în epoca modernă (clasificarea, caracteristica, evoluția).* În: *Tyragetia*. Istorie. Muzeologie. Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. Vol. VI (XXI), nr. 2, Chișinău, 2012, pp. 29-51.